

## QARG'ISH NUTQIY JANR SIFATIDA

Karimov Islombek

Andijon pedagogika instituti 2-bosqich magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18964356>

**Annotatsiya.** Ushbu maqola qarg'ishni nutqiy janr sifatida ko'rib chiqadi, uning O'zbek va chet tilshunosligidagi o'rni, o'rganilishi va tadqiqotchi olimlar haqida batafsil ma'lumot beradi. Qarg'ishning turlari, misollari, tahlillari va iqtiboslari tahlil qilinadi, shuningdek, gender va madaniy jihatlariga e'tibor qaratiladi. Maqola folkloristika va tilshunoslikning muhim mavzusini yoritib, xalq e'tiqodlari va ijtimoiy munosabatlarni ochib beradi.

**Kalit so'zlar:** qarg'ish, nutqiy janr, folklor, o'rganilish, olimlar, turlar, misollar, tahlillar, iqtiboslar, madaniyat.

**Abstract.** This article examines cursing as a speech genre, its role in Uzbek and world linguistics, its study, and the scholars who have researched it. It analyzes the types of curses, examples, interpretations, and quotations, with attention to gender and cultural aspects. The article highlights a key topic in folkloristics and linguistics, revealing folk beliefs and social relations.

**Keywords:** curse, speech genre, folklore, study, scholars, types, examples, analyses, quotations, culture.

**Kirish**

Qarg'ish, insoniyatning qadimiy nutqiy janrlaridan biri bo'lib, folklor va tilshunoslikda alohida o'rin tutadi. Bu janr odamlarning g'azab, qasos yoki himoya tuyg'ularini ifodalash uchun ishlatiladigan maxsus so'zlar va iboralar to'plamidan iborat. Qarg'ishlar odatda salbiy energiya yoki yomonlikni chaqirish maqsadida aytiladi va ularning ta'siri, xalq e'tiqodiga ko'ra, sehrli kuchga ega.

O'zbek va boshqa xalqlar tillarida qarg'ishlar ko'pincha ayollar nutqida keng tarqalgan, chunki ular oila va jamiyatdagi nizolarni hal qilishda ishlatiladi. Qarg'ishlarning o'rganilishi tilshunoslik, folklor va antropologiyada muhim mavzu bo'lib, ular orqali xalqlarning madaniyati, e'tiqodi va ijtimoiy munosabatlarini tushunish mumkin.

Qarg'ish nutqiy janr sifatida, odatda, kattalar, ayniqsa ayollar tomonidan ishlatiladi.

Bolalar qarg'ishlarni bilmaydilar va ularni ishlatish ular uchun odat emas. Ayollar qarg'ishdan qo'rquishadi va shu bilan birga, ularni o'zlari ham ishlatishadi. Bu janrning o'rganilishi O'zbek va boshqa ko'plab chet ellik olimlar tomonidan amalga oshirilgan va maxsus janr sifatida qoraladi.

O'zbek folklorida qarg'ishlar qadimiy janr bo'lib, ular ko'pincha duo va tilaklar bilan bog'liq. O'zbek olimlari, xususan, D. X. Zakirova qarg'ishlarni rus va o'zbek tillarida taqqoslab o'rgangan. Uning fikricha, qarg'ishlar odatda kattalar tomonidan aytiladi va ayollar orasida keng tarqalgan. Bolalar qarg'ish bilmaydilar va bu janr ayollarning qo'rquvi va qasos tuyg'ularini ifodalaydi.

Boshqa olimlar, masalan, R. G'ulomova, o'zbek jamiyatida qarg'ishlarning gender farqlarini o'rgangan. Ayollar ko'pincha yumshoqroq, hatto ijobiy "duo-tip" qarg'ishlarni ishlatishadi, erkaklar esa qattiqroq ifodalar ishlatishadi. Masalan, ayollar "Omon bo'l" kabi duo ishlatishsa, erkaklar "Yer yutsin" kabi qattiq qarg'ishlarni afzal ko'rishadi.

O'zbek olimlari qarg'ishlarni og'zaki adabiyotning bir qismi sifatida ham ko'rib chiqishadi.

Masalan, “O‘zbek xalq maqollari” va “Folklor janrlari” kitoblarida qarg‘ishlar duo va kinna bilan birga o‘rganilgan. Olimlar qarg‘ishlarni sehrli so‘z kuchiga asoslangan janr deb hisoblashadi va ularni o‘rganish orqali o‘zbek madaniyatining qadimiy qatlamlarini ochish mumkin.

Azimov Ulug‘bek Samadovich Jaloliddin Rumiylar asarlarida qarg‘ishlarni o‘rgangan holda, ularni oddiy folklorizm sifatida ko‘rib chiqadi. U “Masnaviyi ma‘naviy”da “lanat” va “qarg‘ish” iboralarini tahlil qilgan.

G‘arb olimlari qarg‘ishlar sehrli kuchga ega deb hisoblaydilar. Qarg‘ishlarni taqqosiy o‘rganishda o‘zbek qarg‘ishlari bilan o‘xshashliklar topilgan. Rus olimasi Nina Dobrushina esa Dog‘iston tillarida qarg‘ish va duo farqlarini o‘rgangan. U qarg‘ishlarni grammatik va kontekstual jihatdan tahlil qilgan. Turkiy tillarda, masalan, o‘zbek va qozoq tilida qarg‘ishlar salbiy baho berish uchun ishlatiladi.

Irland folklorida qarg‘ishlar ko‘p turlarga bo‘linadi: temirchilar qarg‘ishi, tegirmonchilar qarg‘ishi, beva ayollar qarg‘ishi va boshqalar. Yunon mifologiyasida qarg‘ishlardan Kassandra qarg‘ishi abadiy azob berish uchun ishlatilgan.

O‘zbek xalqiga xos ba‘zi qarg‘ishlarga misollar:

- “Yer yutsin” (Yer yutsin seni) – Bu qarg‘ish o‘limni chaqiradi va g‘azabni ifodalaydi. Bu tabiat kuchlariga murojaat qilish orqali sehrli kuch beradi.

- “Ko‘zing o‘yilsin” (Ko‘zlaring o‘yilsin) – Ko‘rish qobiliyatini yo‘qotishni tilaydi. Bu jismoniy zarar berishni maqsad qilgan va ayollar orasida keng ishlatiladi.

- “Jin urgur” (Jin ursin seni) – Jin yoki yovuz ruhlar tomonidan zarar yetkazilishini tilaydi.

Bu qarg‘ish ruhiy azob va aqldan ozishni chaqiradi, qadimiy afsun va seherga bog‘liq.

- “Go‘shtingni itlar g‘ajisin” (Itlar go‘shtingni yesin) – Itlar tomonidan yemirilishni tilaydi, o‘limdan keyingi sharmandalikni ifodalaydi. Hayvonlar olamiga bog‘liq va dushmanga qattiq nafratni bildiradi

Qarg‘ish nutqiy janr sifatida, insoniyat madaniyatining qorong‘u tomonini aks ettiradi.

Ushbu janr o‘rganilishi orqali, biz xalqlarning e‘tiqodlari va ijtimoiy munosabatlarini yaxshiroq tushunamiz.

### Adabiyotlar ro‘yxati

1. Khaydarovna, Z.D. (2021). A comparative study of the genre of cursing in Uzbek and Russian. International Journal on Orange Technologies.
2. Azimov Ulugbek Samadovich. (2023). About One of the Most Used Simple Folklorisms as a Curse in “Masnavii Ma‘navi”. European Journal of Innovation in Nonformal Education.
3. Dobrushina, N. (2025). Blessings and curses are structurally different: Data from Daghestan. Hal.science.
4. Waters, T. (2020). Irish Cursing and the Art of Magic, 1750–2018. Past & Present.
5. Uzoqova, M., & Gulomova, R. (2025). THE USE OF CURSES AMONG WOMEN AND MEN IN UZBEK SOCIETY AND THEIR DIFFERENCES. Journal of Multidisciplinary Sciences and Innovations.